

TWEEËRLEI GROOTE MANNEN

I. GROOTE TIJDGENOOTEN

Er zijn twee soorten groote mannen. Machtigen der aarde, die mee de wereldgeschiedenis maken en over het wel en wee van millioenen schijnen te kunnen beslissen. Maar ook de stille werkers, die hun roeping getrouw, in ongebroken ijver en sterk door hun geloof, onopgemerkt hun schier onmenselijke taak vervullen.

De eersten zien de zoeklichten der publiciteit op zich gericht, en zijn, dank zij de moderne middelen van radio, film en pers tot in den kleinsten uithoek der wereld bekend, worden toegejuicht of verwenscht.

De laatsten blijven in de schaduw, gaan in stilte hun weg; hun namen komen niet in de encyclopedieën, laat staan in de geschiedenisboeken voor.

Maar ze zijn niet minder groot, en... God kent ze wel! Over de eerste categorie verschijnen dikke boeken nog tijdens hun leven.

De uitgevers van John Gunthers „Europa in de Branding,“ *) het uitstekende werk, dat ook in ons blad besproken werd, en thans na een jaar zijn 10en druk, volkomen begrijpelijk en verdiend, haalde, blijven in dezelfde lijn voortgaan door een tweetal nieuwe soortgelijke uitgaven: Winston Churchill „Groote tijdgenooten,“ en Prof. Stephen H. Roberts „Het huis dat Hitler bouwde,“ te brengen.

Churchill, die vooral na de spannende Septemberdagen weer van zich doet spreken, geeft in zijn boek een aantal interessante, zij 't ook wat oppervlakkige, biografieën; onder anderen van C. B. Shaw, Sir John French, Asquith, Chamberlain, Trotsky, Foch, Alfonso XIII, Snowden, Balfour, Clemenceau, George V, Hitler en den ex-keizer.

Hij is, begrijpelijk, zeer sterk Engelsch georiënteerd, en, wat evenmin verwondering wekt, niet bijster welwillend ten opzichte van Duitschland.

Aardig typeert hij G. B. Shaw: „Zijn ontbindende theorieën over leven en maatschappij zijn krachtig gebannen gebleven uit zijn persoonlijk gedrag. Hij is beurtelings communist en fascist, pacifist en militarist.

Hij blijkt in al deze tegengestelde gewoonten, poses en houdingen evenveel genoegen te scheppen. Hij heeft zich een fonkelenden weg door het leven gelachen, door met daden of woorden ieder argument, dat hij ooit bezigde bij onverschillig welk vraagstuk, luidruchtig weer omver te werpen, en zodoende elk publiek waartoe hij zich richtte, van zijn stuk te brengen en te verrassen, doordat hij in zijn spot iedere zaak betrok, waarvoor hij zelf eens heeft gevochten...”

Zeer fel is Churchill in zijn requisitoir over Wilhelm II.

„In zijn eigen memoires, geschreven van de boetvaardige afzondering uit in Doorn, heeft hij ons op naieve wijze een blik gegund in zijn persoonlijkheid. Men kan zich geen onthulling indenken, die méér het karakter draagt van aangeboren alledaagschheid, van gemis aan begrip en gevoel voor grootheid, zonder nog maar te spreken van het ontbreken der geringste literaire begaafdheid.

Niet zonder schok beseft men, dat op het woord of een gebaar van zoo'n geestelijk beperkt wezen dertig jaar lang, onmiddellijk en in volle gehoorzaamheid, de krachten klaar stonden, die, daarop losgelaten, de wereld konden verwoesten.”

Wilhelm moge dan geen groot vorst en een slecht diplomaat geweest zijn, ik geloof toch dat Churchill, in zijn antipathie tegen Duitschland te zeer meegesleept, hier wel alle objectiviteit mist.

Onlangs sprak ik een Egyptoloog van naam, organisator der tentoonstelling „uit de schatkamer der oudheid,“ die eenigen tijd geleden als genoodigde aanwezig was op huize Doorn, bij de lezing over archeologie, die de ex-keizer daar hield in intiemen kring.

Mijn zegsman was getroffen door de zeldzame intelligentie van dezen vitalen tachtiger, die hoewel dilettant, zich een

zeer diepgaande kennis bleek veroverd te hebben van dit moeilijk studieterrein vol voetangels en klemmen, en een verrassend juist inzicht, speciaal in de Egyptische archeologie.

Veel belangrijker en gelukkig ook objectiever is het boek van den Australischen hoogleeraar in moderne geschiedenis Stephen Roberts.

Ik ken, ondanks de vele, vaak lijvige boekwerken, aan Hitler en zijn regime gewijd, geen betere studie van, geen ook die eerlijker tracht een juist inzicht te geven in het nationaal-socialisme, zijn oorsprong, ideologie, en uitwerking.

Prof. Roberts, een nuchter wetenschappelijk mensch, door zijn studievak — moderne geschiedenis — reeds tot objectiviteit gedwongen, heeft bovendien het voordeel als bewoner van een ver van het onze verwijderd werelddeel, niet zoo licht bevooroordeeld zijn onderzoekingen te beginnen als wij, die, te dichtbij levend, al gauw te weinig „afstand kunnen houden,“ om scherp en juist te zien.

Zijn indruk van Hitler geeft hij aldus weer: „Hij is doorzichtig eerlijk; hij gelooft wat hij zegt en werpt zijn nerveuze kracht in alles, wat hij zegt of doet. Niemand kan twifelen aan zijn absolute oprechtheid.

Hij kan zich niet beheerschen en wordt geheel in beslag genomen door de bewering of handeling van het oogeblik. Dat verklaart, waarom hij de massa meesleept, omdat hij zoo heftig, zoo ontstellend gelooft in wat hij zegt.

Niettemin kan hij op opeenvolgende momenten verschillende dingen zeggen, en in ieder met dezelfde mate van gloed gelooven.

Het is hier geen kwestie van oneerlijkheid, het is zijn geweldige kracht van zelfmisleiding, die zulk een element van onzekerheid in alles brengt, wat hij doet. Zijn emotie sleept hem mee achter zijn onstuimige woorden, en hij kan zijn ontembaar geloof in wat hij zegt noch stoppen, noch temperen. Zodoende is er steeds een element van onzekerheid aanwezig, tenzij hij iederen regel van zijn rede afleest.”

Roberts acht het belangrijkste gebrek van Hitler, zijn gemis aan gewonen menschelijken omgang. „De gedurige aanbidding maakt hem pathologisch; hij krijgt slechts de drierwerf overgehaalde meeningen van de fanatici, de intriganten en de werkelijke patriotten om hem heen te hooren.”

Roberts verklaart het critiekloos geloof der Duitschers in het regiem, door de meesterlijke propaganda van Goebbels. „Ieder onderzoeker in Duitschland weet, wat ook zijn overtuiging moge zijn, dat de constante herhaling van propaganda, in de pers, door den aether en door persoonlijke overbrenging, zijn weerstand ondermijnt, totdat hij een bewuste poging moet doen om niet te berusten in een campagne, waaraan hij dadelijk zou twifelen als hij er op een afstand in zijn studeerkamer in zijn eigen land over zou nadenken. Goebbels heeft een mathematische verhouding gevonden tusschen den stroom van propaganda en iemands weerstandsvermogen en als zijn doseering sterk genoeg is, om twijfelende buitenlanders uit te putten, hoeveel doeltreffender is zij dan wel voor zijn eigen landgenooten?”

Zoo werd de natie gehypnotiseerd. De meeste Duitschers gelooven bijvoorbeeld, dat Rusland een onmiddellijk militair gevaar aan hun grenzen is, dat het Volksfront in Frankrijk een soort anarchie is, dat de Spaansche burgeroorlog van den beginne af een kwestie is geweest van orde tegen communisme... Zij geloofden deze dingen, omdat ze zoo vaak in hun pers werden uitgebazuind, en als vreemde naties protesteerden, werden de protesten niet in de Duitse pers vermeld...”

De objectiviteit van Roberts blijkt vooral ook uit zijn hoofdstuk: de huidige positie der Joden. Hij verklaart hoe er wel eenige redenen waren voor beknotting van den Joodschen invloed.

„Duitschland bevindt zich in de ongunstige geografische positie, dat het de eerste étappe vormde in den gestadigen westwaartschen drang der Joden. Zij kwamen van de Poolse moerassen op weg naar New-York, en hadden de

*) Uitg. Mij Eigen Volk, Haarlem.

WINTER LANGS DE AMSTERDAMSCH E GRACHTEN

neiging om, wanneer ze niet werden voortgedreven, in Berlijn of Hamburg te blijven steken.

Bijna de helft der Joden hoopte zich in Berlijn op, waar zij een onevenredig groot aandeel begonnen te krijgen in de betere beroepen.

In Berlijn waren 50.2 pct. van de advocaten Joden, en het was spreekwoordelijk, dat de advocatenkamer van ieder Berlijnsch hof een Jodenclub was. In de medicijnen waren 48 pct. van de doktoren Joden, en systematisch bezetten dezen de voornaamste posten in de ziekenhuizen.

Uitgesproken overheerschend was ook de Joodsche macht over de geheele pers.

Ook de Tsjechische kwestie beziet Roberts ruim en zonder vooroordeel. — U ziet, dit boek is up to date!

„De Sudeten-Duitschers hadden reden tot klagen. Er was meer werkloosheid in de Deutsche districten dan in de Tsjechische, en de Duitschers waren onvoldoende vertegenwoordigd in de bestuurslichamen. Zelfs in de puur Duitse streken vormden de Tsjechen een regeeringskliek, en de regeeringsopdrachten werden bijna geheel aan de Tsjechische firma's gegund. Duitse scholen werden zonder voldoende redenen gesloten.“

De verleiding is groot, uit hoofdstuk na hoofdstuk van dit zeldzaam grondige en volledige werk te citeeren.

Lees echter zelf. Ge zult er geen spijt van hebben.

'k Wil eindigen met schrijvers slotconclusie: „Dit is het, wat de Deutsche positie zoo tragisch maakt: de natie is bedrogen, een weg opgedreven die slechts tot ramp kan leiden. De natie moge herboren zijn, Duitschland moge een nieuw Duitschland geworden zijn, maar, tenzij het volk de gewoonte van politieke en economische samenwerking in internationale aangelegenheden leert, is het een natie die uiteindelijk ruïne en ontgoocheling in het vooruitzicht heeft. Dat is de oneindige tragedie van dat alles: men verlangt oprecht naar vrede, maar het Hitleranisme kan zonder oorlog zijn doel niet bereiken; zijn ideologie is die van den oorlog!“

G. J. P.

GEDACHTE

Spitse woorden storen onze eigen gemoedsrust, doch 't zijn tevens duiveltjes, die wij uitzenden, om onze medemenschen te pijnigen.

„Un coup de langue est pire qu'un coup de lance,“ zegt een Fransch spreekwoord. Bijtende taal is erger dan snijdend staal.

Prof. Dr A. J. Th. Jonker

BOETE

Ik heb mijn eigen levensvreugd gebroken,
mijn ziel door eigen daden zwaar gewond,
mijzelf den smartdolk in het hart gestoken,
omdat ik, dwaas, den Heiland grof weerstond.

Ik heb mijn oogen voor 't geluk gesloten,
het hemellicht in eigen ziel gedooft,
des Heilands hand moedwillig weggestooten,
mij van den waren hemelvree beroofd.

Al waren, kind, uw zonden als scharlaken,
als karmozijn al wat ge Mij misdeedt,
toch blijft Mijn liefde eeuwig voor u blaken
en zoek Ik u in 't diepste zondaarsleed.

Hier in Mijn armen zal Ik u genezen.
'k Heb met mijn bloed voor u genoeg gedaan.
Ik wil voor u de een'ge Redder wezen,
Ik ben voor u door dood en graf gegaan.

H. W. AALDERS

JAN VERMEER *)

DE BRIEF

Het ligt voor de hand, dat schilderstukken zich laten zien, zooals muziek zich laat hooren, en het geldt zoowel van oude als van moderne meesters, dat het beeldend vermogen van den kunstenaar de bijzondere aandacht verdient. Het vereischte inspanning van geest, schilderstukken te ontwerpen, en het vereischt evenzeer inspanning van geest, deze kunststukken te begrijpen. Het ongeoeffende oog heeft dikwerf moeite, de beeldende schoonheid ervan te ontdekken.

Jan Vermeer is als schilder natuurlijk niet te vergelijken met Rembrandt, den groote, den verhevene, die zijn vrienden, zijn land, zijn tijd, zichzelf, in hooge mate de verborgen schuilhoeken van het menschelijk hart veraanschouwelijkt, en in zijn tijd, ja, in alle tijden, een uitzondering is en blijft. Jan Vermeer is de derde grootmeester der Nederlandsche schilderkunst in de 17e eeuw, die in zijn persoonlijke voorkeur voor lichte, zil-verachtige tonen, door blauwe, citroengele, parelgrijze en zalmroode kleuren, te midden van al zijn vakgenooten een eigen plaats inneemt. Hij is niet als Frans Hals, of als Terborch de analyseerende kunstenaar, die met bijkans wetenschappelijken spurzijn zijn menschen observeert. Het is het blijde geschal van rood, geel en blauw, overgeleverd uit de Venetiaansche school, dat Jan Vermeer inspireert, en het is zijn groote liefde voor den kleurenrijkdom der kleederdrachten, waardoor hij veel vrouwelijke figuren schildert in den dagelijkschen arbeid, en wel zeer bepaald de Nederlandsche vrouw, eenvoudigweg in haar eigen omgeving: het Nederlandse woonvertrek. Hij plaatst zijn gestalten scherp begrensd in de ruimte en in het licht, met geniale perspectivistische elementen. Het zijn van dezen schilder de beste werken, die voor het meerendeel niet veel anders voorstellen dan enkele vrouwen, die brieven schikken, een couvert openen, of in een spiegel de schoonheid van een parelsnoer bewonderen. Een vrouwenfiguur, eenzaam in beeld gebracht, toont wel echt de typische kunst van Jan Vermeer.

Jan Vermeer verdiepte zich, als bijkans alle schilders in onze gouden eeuw, in een getrouwe wedergave van de werkelijkheid. Een verrassende, ware afbeelding der werkelijkheid schijnt daardoor zijn kunst. Maar kunst is geen slavin der werkelijkheid, in geen geval van de toevalligheden der werkelijkheid. In dien zin is zij nooit waar. Kunst in het tegendeel van de fotografie, van de film. Zij weerspiegelt het ware, het ware uit wat de menschen zouden willen. In dien zin is zij meer dan waar. En gelijk er in het meest alledaagsche leven dikwerf drijfveeren zijn, die aan een handelwijze een hoogere wijding geven, zoo ook openbaart zich, met name in de kunst van dezen schilder, een verhevenheid en goedheid, die de voorstellingen zelf niet schijnen te bezitten. In waarheid verheft een vleug van innige gevoeligheid ook dezen schilder tot een denker, zelfs tot een dichter. Zijn schilderstukken zijn in zekeren zin gedichten, gouden kleinoodiën. Hij versmaadt niet, met welwillendheid den aard der dingen te bespieden, zich als het ware met alles gemeenzaam te maken, hoeveel aandachtige waarneming en geduld dit ook vereischt. Hij wordt klein met het kleine, nederig met het nederige, teeder met het teedere, eenvoudig met het eenvoudige, en zijn eenvoud gaat zóó ver, dat de titels wanhopig

*) Hoe beroemd Vermeers schilderijen zijn, blijkt hieruit, dat er dezer dagen een verkocht werd voor twee millioen gulden,